

ŽENY V HNUTÍ ODPORU V POLSKU / JIŘINA ŠIKLOVÁ

PENN, S. 2005. *SOLIDARITY'S SECRET. THE WOMEN WHO DEFEATED COMMUNISM IN POLAND*. MICHIGAN: THE UNIVERSITY OF MICHIGAN PRESS.

Shana Penn je feministka, Američanka, která pracovala pro různé ženské organizace v USA a v posledních letech se ve Washingtonu v muzeu holokaustu věnovala genocidě ve státech bývalého sovětského bloku. Její rodina pocházela z východní Evropy z oblasti kolem Vilnius. To bylo asi příčinou, proč po převratu v roce 1989 opakovaně cestovala do Polska a jako feministka se zajímala o vývoj ženského hnutí. Opakovaně jezdila i do České republiky a rozhovory s ní se staly podnětem pro naše různé aktivity. Její poslední kniha, v USA publikovaná v roce 2005, vznikla v 90. letech na podkladě desítek rozhovorů s polskými ženami, které participovaly na hnutí rezistence. Vzhledem k tradičnímu postavení a očekávaným rolím ženy v Polsku o své účasti třeba na hnutí Solidarity spontánně téměř nemluvily. Význam jejich účasti proto Shana Penn nazvala „tajemstvím Solidarity“. Opakovaně všem ženám, které se podílely na opozičních aktivitách v Polsku, kladla v 90. letech zdánlivě naivní otázky: co ony dělaly v tomto hnutí, v čem byla odlišná jejich činnost od mužů, zda vůbec reflektovaly specifické problémy žen. Současně porovnávala počet zatčených žen a mužů, sledovala, o kom se psalo, s kým západní novináři dělali interview, kdo byl připomínán jako profilující osobnost hnutí a jak veřejnost reflektuje martyrium žen. Kombinovala kvalitativní orální i kvantitativní výzkum s rozбором historických dokumentů a sociologických šetření, včetně rekonstrukce pojetí ženství v polské literatuře a katolické církvi v relaci k mužům, kteří mají v Polsku tradičně zajištěnou roli rebelů, partyzánů a hrdinů. Mnohé její postřehy o postojích žen-disidentek v Polsku asociují obdobnou situaci i sebehodnocení významu žen pro nezávislou kulturu a sami-

zdat v období tzv. normalizace, tedy v období 1969–1989 v tehdejší Československu.

V centru pozornosti této průkopnické knihy je zachycení činnosti undergroundu od vzniku Solidarity v srpnu 1980 do převratu 1989 z genderového hlediska. Již v prvních 16 měsících od vzniku Solidarity na tomto hnutí ženy participovaly. Skutečnými protagonistkami Solidarity se staly až po vyhlášení stanného práva 12. prosince 1981, kdy bylo asi deset tisíc občanů, převážně mužů internováno, veřejné demonstrace nebyly možné, večer se nesmělo vycházet a hnutí odporu se udržovalo především neoficiálním tiskem či letáky, tedy samizdatem. Polské ženy pak nejen podporovaly ve vězení své partnery a samy „táhly“ domácnosti a rodiny, současně ale vydávaly zprávy, tiskly a kolportovaly letáky i informace o hnutí odporu včetně jejich předávání do zahraničí. Státní policie sice věděla, že tyto samizdaty nadále vycházejí, ale byla tak „zaslepená sexismem“, že nepředpokládala, že by například *Tygodnik Mazowsze* nadále po celá léta redigovaly, opisovaly a rozmnožovaly polské ženy. Tím ženy udržovaly povědomí ve společnosti i v zahraničí o trvání Solidarity i v období největší krize. Polské ženy se v této době dokonce sdružily do nelegální skupiny DGO, neboli *Damska Grupa Operacyjna*.

Rozsáhlou úvodní stať k této významné knize napsala univerzitní profesorka Irena Gross Grudzinska, která emigrovala do USA v roce 1968. Grudzinska reflektovala hnutí odporu v Polsku, a protože na univerzitách zažila vývoj feministického hnutí v těchto letech, zasvěceně tak celou knihu komentuje z feministického aspektu. Pro nás je v této knize důležité i její hodnocení Pražského jara 1968, kdy byl

SYMPOZIUM ČESKÉ PREZIDENTKY / Zdeňka Petáková, Miluš Kotišová

Málokdy mají ženy příležitost a důstojný prostor vyslovit své vize o budoucím rozvoji republiky: premiérku jsme neměli dosud žádnou, kandidátky na prezidentku byly dosud jen tři, přičemž z toho jen jediná (bývalá senátorka Jaroslava Moserová) nakonec přednesla svůj slavnostní předvolební projev.

Neformální nadstraničká platforma nestraniček i političek pod názvem Česká prezidentka, která vznikla v dubnu roku 2006, se proto rozhodla uspořádat první ročník Symposia České prezidentky, na který chce i v dalších letech pravidelně zvát ženské osobnosti z nejrůznějších oborů s výzvou, aby se v krátkém veřejném vystoupení trvajícím zhruba 15 až 20 minut podělily s přítomnými o svůj pohled na to, co je podle jejich osobního názoru dobré pro zemi a kam by měla směřovat. Podle organizátorek je to výborná možnost, jak pozváním na podobnou akci ocenit přínos dotyčných žen pro českou společnost a povzbudit je nepřímou i k takové aspiraci, jakou je právě kandidatura na prezidentku republiky či předsedkyně vlády. To všechno nejen v atmosféře přátelské soutěže názorů, ale současně i v duchu nekonkurenčního vzájemného doplňování se.

Na výše nadnesenou otázku 18. října 2007 odpovídalo ve svých projevech osm českých ženských osobností. V důstojném prostředí Českého centra v Praze se sešly jako řečnice ekoložka a feministická aktivistka Marie Haisová, kunsthistorička Meda Mládková, publicistka Alena Wagnerová, europoslankyně Jana Hybášková, vědkyně Helena Illnerová, státní zástupkyně Renáta Vesecká a zakladatelka někdejší první ženské politické strany Alena Valterová. V početném publiku, jež zaplnilo sál do posledního místa, byla přítomna řada vzácných hostů a také média.

vstup vojsk Varšavské smlouvy mnohými považován za začátek další světové války.

Práce je rozdělena do deseti kapitol, z nichž poslední tři jsou věnovány diskusím o podílu žen na tomto hnutí odporu a dalším osudům žen profilujícím hnutí v 90. letech, včetně jejich stažení se, nebo spíše vytlačení z politiky. Kniha je doplněna obsáhlými bibliografickými údaji o postavení žen a reflexi jejich postavení ve střední Evropě v období, které jsme nemohly sledovat.

Zajímavé je, že ženy, jejichž jména Shana Penn uvádí, svoji činnost považovaly za „normální“ a nikdy se tehdy (ale většinou ani v letech devadesátých) nedívaly na svoji činnost z feministického hlediska. Ani rozpor v hodnocení významu mužů a žen v této činnosti nekonstatovaly. Většina z nich v interview prohlašuje, že na počátku 90. let ani nevěděly, co je to feminismus, a že teprve nyní, zpětně si uvědomují, jak významnou roli hrály ženy v boji za lidská práva a demokratizaci v Polsku. Autorka knihy toto opomíjení významu žen vytýká také novinářům ze Západu, kteří vždy sledovali osudy Lecha Walesy, Jacka Kuroně či Adama Michnika (a v jiných státech zase třeba Václava Havla nebo György Konráda v Maďarsku), ale neptali se na roli žen. Tehdy to bylo snad oprávněné, mnoho informací by ohrožovalo bezpečnost těchto žen. Později je ale podle Shana Penn možné vysvětlit tento nezájem jedinečnou západní mužskou dominancí, ba jejich až někdy nereflexivním šovinismem. Na tomto systematickém zkreslování se podle autorky podílejí i slavní politologové a žurnalisté, jako je třeba T. Garten Ash nebo Lawrence Wechsler a další.

Shana Penn vyvrací i další oblíbenou interpretaci polského hnutí jako hnutí dělníků a odborových organizací. V televizních pořadech na Západě i v novinách byly uveřejňovány portréty „fešáckých“ svalnatých mužů s knírkem nebo s vousy v umaštěných kombinézách dělníků a ty se staly symbolem polského odporu. Mýtus, že polský odboj byl veden dělnickou třídou (na rozdíl třeba od hnutí odporu v Československu), je udržován dodnes. Tehdy bylo zdůraz-

ňování významu dělnické třídy důležité, neboť to více zasahovalo ideu pojetí komunistického hnutí jako revolučního hnutí dělnické třídy. Ve skutečnosti ale hnutí Solidarity bylo po vyhlášení stanného práva v prosinci 1981 udržováno především vydáváním samizdatové literatury, informacemi, které nebyly zkreslovány oficiální ideologií. A na této činnosti se podílely především ženy, které se na fotografiích v západních periodikách vyskytovaly minimálně.

Kriticky se autorka obrací i na feministky ze Západu, které i podle Ireny Gross Grudzinske zkreslovaly polskou skutečnost tím, že nezjišťovaly, co dělaly polské ženy, ale kladly jim otázky na jejich politické pozice. Shana Penn tento nezájem západních feministek o skutečnou roli žen v Solidaritě vysvětluje tím, že feministky ze Západu se domnívaly, že polské ženy bez feministického „probuzení“ nemohly hrát v hnutí odporu významnou roli. Automaticky předpokládaly, že ženy v Solidaritě dělaly jen to, co bylo pro ženy určeno v hnutí Nové levice v USA nebo v Německu na konci let šedesátých. Domnívaly se automaticky, že ženy bez reflexe svého postavení z feministického hlediska vařily mužům při jejich ilegální práci kávu, případně ještě připravovaly obkládané chlebičky.

Další rozhovory uváděné v této knize znovu připomínají diskuse, které se vedou v České republice, včetně toho, že většina aktivních žen při vydávání samizdatu a neoficiálních tiskovin se stáhla do ústraní. Již v létě 1989 byla u kulatého stolu mezi 26 delegáty Solidarity jen jedna žena a mezi prvními kandidáty a kandidátkami do svobodného parlamentu bylo z 2500 nominovaných jen 300 žen a ze zvolených 460 osob zasedlo v prvním parlamentu jen 62 žen. Důvody, pro které se ženy nesnažily prosadit v Polsku do veřejných funkcí, tak připomínají situaci u nás. Jedna významná protagonistka uvedla, že právě tehdy její dcera porodila svoje první dítě a že jí chtěla pomoci, další se rozhodla naučit pořádně anglicky a přijala stipendium v USA, jiná se rozhodla konečně vrátit ke své původní profesi na vysoké škole. Mnohé také říkaly, že jejich znalosti z konspira-

---

Symposium zahájila Miluše Kotišová, která stála při zrodu nadstranické platformy Česká prezidentka. Symbolicky otevřela nový duchovní prostor pro české ženské osobnosti, zdůraznila smysl podobných setkávání a úvah s časovým přesahem do vzdálenější budoucnosti, k nimž by bylo užitečné se opakovaně navracet. Přečetla zdravici Václava Havla, ve které deklaroval, že v politice má být větší zastoupení žen a ženský prvek veřejným funkcím schází. Rovněž oslovený současný prezident Václav Klaus poslal opožděně vágní omluvu, že mu nabitý program nedovoluje zdravici poslat. V sále panovalo citelné napjaté a vzrušené očekávání, s jakými příspěvky ženy vystoupí.

Občanská aktivistka Marie Haisová by v naší zemi uvítala více prostoru pro ženy z důvodu jejich pozitivního přístupu k životu, aktivního důrazu na bytí a nikoli na vlastnění, vnímání ve vztazích a souvislostech, z důvodu smyslu pro rovnost namísto hierarchického vnímání. Zdůraznila, že ženy navzdory krvavým dějinám lidstva dokázaly svou péčí a láskou přenést lidský rod až do dnešní doby. Analyzovala také Ústavu ČR a český překlad Listiny základních práv a svobod z hlediska vztahu těchto dokumentů k ženám a konstatovala naprostou maskulinitu těchto textů.

Meda Mládková, mecenáška umění, věří, že v Čechách bychom měli pochopit důležitost kultury, která pomáhá porozumění mezi národy. Upozornila, že nás ničí závist a korupce.

Alena Wagnerová, spisovatelka a iniciátorka založení Sítě mateřských center v České republice, připomněla stálou vysokou vzdělanost žen v postkomunistických zemích. Velké nebezpečí pro naši civilizaci vidí v tom, že odpor k násilí jako k prostředku řešení vnitřních i vnějších konfliktů se pomalu obrušuje a násilí vstupuje jako téměř legitimní prostředek do společnosti. Vizí by mělo být přibližování se sociální spravedlnosti, neboť jde o hlubokou humanistickou tradici celých evropských dějin. Shrnuje také pět základních

ce nejsou pro demokratické zřízení použitelné. Muži však svého postavení v disentu využili pro svoji další politickou kariéru. Zajímavé jsou i odpovědi mnohých bývalých disidentek, které prohlašovaly, že po letech jim vnuceného rovnostářství za socialismu je čas vrátit se k tradičním rolím ženy. Řešení otázek feminismu je prý pro současné Polsko luxus, neboť ženy čelí mnoha sociálním problémům a jejich rodiny musí obstát v těžké ekonomické situaci. Tázané ženy samy říkají, že se nechtějí na svoji činnost za minulého režimu dívat z genderového hlediska, neboť mají obavu, že bu-

dou označeny za feministky a budou nuceny svoje stanoviska ideologicky obhajovat.

Výzkum Shany Penn byl podpořen řadou institucí v USA, z nichž nejvýznamnější byla podpora z Open Society Fund, z East West Women Network (EWWN) a Institutu Mills College z Oklahomy. Ze skupiny soukromých osob, které tento výzkum podpořily, je v České republice známa pouze Ann Snittow, která také svými mezinárodními konexemi umožnila vznik Gender Studies a knihovny v Praze na počátku 90. let.

GENDEROVÝ ROZMĚR EVROPEIZACE NA SROVNÁNÍ ČESKÉ REPUBLIKY A SLOVENSKA / BLANKA NYKLOVÁ

RÖDER, I. 2007. *GENDER EQUALITY, PRE-ACCESSION ASSISTANCE AND EUROPEANISATION: TWO POST-SOCIALIST COUNTRIES ON THEIR WAY TO THE EUROPEAN UNION*. BERLIN: LOGOS VERLAG BERLIN.

Ingrid Röder vystudovala genderová studia a mezinárodní vztahy na univerzitě v Bristolu, své akademické vzdělání prozatím ukončila doktorátem z politologie na univerzitě v Brémách. Ve své disertaci, kterou vydalo nakladatelství Logos Verlag Berlin v minulém roce, se jí podařilo skloubit všechny tři okruhy zájmu v analýze legitimitnosti a účinnosti opatření pro genderovou rovnost, která byla součástí procesu předcházejícího přijetí České republiky a Slovenska (dále ČR a SR) do Evropské unie.

Zkoumané časové období je ohraničeno roky 1993, kdy došlo ke vzniku obou zkoumaných států, a 2004, kdy byl proces završen vstupem obou zemí do EU. Komparativní rámec má několik poloh – obě země jsou porovnávány mezi sebou navzájem a dále jednotlivě s Evropskou unií (s jejími 15 státy před rozšířením v roce 2004). Tyto základní osy jsou obohaceny o srovnání se Švédskem, které slouží jako ideální příklad řešení genderové rovnosti na úrovni stá-

tu a v páté z celkem šesti kapitol (následovaných přílohou a bibliografií) i s ostatními zeměmi střeoevropského a východoevropského regionu. Röder řeší relativně komplikovaný úkol srovnání pomocí vlastního modelu evropeizace, ježmuž odpovídá celková struktura knihy.

Svůj model nazývá výstižně „Nesoulad, struktury příležitosti a evropeizace“ (Misfit, Opportunity Structures and Europeanisation, s. 48). Vychází z modelu představeného ve sborníku *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*,¹ který upravila v souladu s následujícími výchozími otázkami práce: jaký druh opatření pro genderovou rovnost musely kandidátské země zavést; jaká byla účinnost či kvalita implementace projektů, zavedených za pomoci daných programů; proč se ČR a SR ne/podílely na daných programech (hrály zde roli odlišné kulturní vlivy?); a konečně zda je možné zjištění z ČR a SR zobecnit (s. 21–22).

potřeba člověka pro jeho zdravý vývoj, v podstatě totožných s potřebami dětskými podle Matějčkovy vývojové teorie: potřeba podnětu, potřeba stability, potřeba bezpečí, potřeba vztahu a blízké osoby a potřeba otevřené budoucnosti.

Europoslankyně Jana Hybášková konstatovala, že Čechám, Moravě a Slezsku chybí sebevědomí občané, vedení vzděláváním k morálnímu a etickému řádu, k sociální solidaritě, humanismu a lidství.

Helena Illnerová navázala a upozornila, že všichni by měli znát nejen svá práva, ale i povinnosti. Děti a mladé lidi bychom měli naučit postupně přebírat zodpovědnost za chod společnosti. Chybí výchova k šetrnosti, kritickému a logickému myšlení.

Renáta Vesecká, nejvyšší státní zástupkyně, je pro zvýšení podílu žen na spolurozhodování. Z titulu své profese připomněla v širokém kontextu problematiku násilí a jeho různé podoby, především se soustředila na domácí násilí a hovořila i o organizovaném násilí a zločinu spojenými s prostitucí. Je proti legalizaci prostituce, při které by se stát stavěl do role „pasáka“.

Alena Valterová, zakladatelka dnes již neexistující první české ženské strany Politické strany žen a matek, lakonicky shrnula vývoj naší země po roce 1989 z pohledu sociálně slabých občanů. Upozornila, že při pravidelně zhruba čtyřletých cyklech voleb není možné pokusit se realizovat nějakou delší vizi pro společnost. Nejvíce by si přála vidět sebevědomé a spokojené spoluobčany a spoluobčanky, kteří mají zájem o budoucnost svých dětí, svého okolí, své vlasti.

Příspěvek Jiřiny Šiklové přednesla Lenka Bennerová, ředitelka Fóra 50 % (www.padesatprocent.cz). Jiřina Šiklová se staví pro kvóty přijaté vnitřní shodou v jednotlivých politických stranách.

První Symposium České prezidentky se povedlo, svědčí o tom ohlasy zúčastněných i pozvaných, které dokonce navrhovaly pořádat další symposia ve čtvrtletních cyklech! Z přepisů vystoupení vznikl sborník, který lze objednat na adrese